

תוכן העניינים

9	פתח דבר
12	עם המהדורה השנייה
13	מבוא
13	0.1 המונח 'טעמי המקרא'
13	0.2 תפקידיהם של טעמי המקרא
16	0.3 הזיקה שבין הפרשנות לבין הטעמים
18	0.4 עיקרי שיטת הפיסוק של טעמי המקרא
18	0.4.1 הערות מקדימות
19	0.4.2 שיטת הטעמים בחלוקת הפסוק
22	0.4.3 מיון הטעמים המפסיקים לדרגותיהם
	0.4.3.1 הקיסרים בשתי מערכות הטעמים ומעמד
22	האתנחתא בכל מערכת
24	0.4.3.2 הטעמים המפסיקים בכ"א ספרים
25	0.4.3.3 הטעמים המפסיקים בספרי אמ"ת
26	0.4.4 ניתוחו של פסוק – הנחיות והדגמה
28	0.5 הבהרות כלליות

חלק א

זיקתה הגלויה של פרשנות המקרא המסורתית לטעמי המקרא

	פרק ראשון: התייחסות חז"ל לטעמי המקרא והרקע לצמיחת המחויבות לטעמים
33	
33	1.1 טעמי המקרא ופרשנות חז"ל
33	1.2 'מסורות מתרוצצות'
37	1.3 התלבטות חז"ל בפיסוק מקראות אחרים
38	1.4 ייחוס הטעמים לזמן קדום

פרק שני: התייחסותה המפורשת של פרשנות המקרא המסורתית לשאלת

40	המחויבות לטעמי המקרא	
40	2.1 הצהרות על מחויבות לטעמים	
42	2.2 אזכורים מפורשים של פיסוק הטעמים אצל פרשנים	
42	2.2.1 אזכור הטעמים אצל רש"י	
42	2.2.1.1 אזכור הטעמים כ'תנא דמסייע'	
43	2.2.1.2 פירוש בעקבות הטעמים	
45	2.2.1.3 כניעה להכרעת הטעמים	
46	2.2.1.4 פירוש שכל-כולו תלוי בטעמים	
	2.2.1.5 אזכור הטעמים ובצדו פירוש החולק עליהם	
47		
48	2.2.1.6 הסתמכות שגויה על הטעמים	
	2.2.1.7 הישענות מדומה על הטעמים (רק בפירושו על דרשת פסוק בתלמוד)	
52	2.2.1.8 התעלמות מן הטעמים בפירושו לדרשת פסוק בתלמוד והישענות עליהם בפירושו למקרא	
53		
54	2.2.2 אזכור הטעמים אצל רשב"ם	
	2.2.2.1 דחיית פירוש המנוגד לטעמים מפני פירוש התואם את פיסוקם	
54		
55	2.2.2.2 הסתמכות שגויה על הטעמים	
	2.2.2.3 קביעת משקלה של תיבה על פי הטעמים	
55		
56	2.3 ערעור על סמכות הטעמים	
56	2.3.1 רד"ק	
57	2.3.2 ר' חזקיה ב"ר מנחם	
58	2.4 סיכום	

חלק ב

הזיקה הסמויה שבין טעמי המקרא לפרשנות המסורתית

63	פרק שלישי: השתקפותה של הסכמה לטעמי המקרא בפרשנות	
63	3.1 ספרות חז"ל	
	3.1.1 הסכמה עם הטעמים כשאין הם משקפים את פשט הכתוב	
63	3.1.2 הדרשה והטעמים משקפים דרש המתחייב מן המורפולוגיה	
69	3.1.3 דרשת חז"ל בניגוד לפשט בתקבולות הטעונות השלמות מצלע לצלע	
70	3.1.4 המדרש והטעמים, כניגוד לפשט, מציבים סוף פסוק באמצע עניין	
73	3.1.5 התאמה בין הטעמים ובין אחת מן הדעות שבדרשה	
74		
76	3.2 רס"ג	
76	3.2.1 הסכמה עם הטעמים משיקולים עצמאיים	
77	3.2.2 הסכמה עם פיסוק טעמים תמוה	
77	3.2.3 הסכמה עם הטעמים בניגוד לדרשות חז"ל	
78	3.3 רש"י	
78	3.3.1 רש"י ודרשות חז"ל	
80	3.3.2 רש"י והתרגומים הארמיים	
	3.3.2.1 הסתמכות מפורשת של רש"י על התרגומים, כשהפירוש סוטה מן הפשט בשל סיבות תאולוגיות	
80		
84	3.3.2.2 זיקה בין הטעמים, התרגום ורש"י	
88	3.4 רשב"ם	
90	3.5 ראב"ע	
	3.5.1 הסכמה עם הטעמים בניגוד לדרשת חז"ל בשל שיקולים לשוניים	
90	3.5.2 הסכמה עם הטעמים בניגוד לפרשנים אחרים	
92	3.5.3 הנמקה פרשנית-לשונית המבהירה פיסוק תמוה של הטעמים	
93		
95	3.6 רד"ק	
102	3.7 רמב"ן	

105		3.8	רלב"ג
107		3.9	ספורנו
111	פרק רביעי: השתקפותה של התנגדות לטעמי המקרא בפרשנות		
111		4.1	ספרות חז"ל
112		4.1.1	התנגדויות משיקולים לשוניים
112	המדרש מספק לפסוק איברים חסרים	4.1.1.1	
	התלבטות חז"ל בהכרע של פסוק בשל	4.1.1.2	
113	אי התאמה במין בין נושא לנשוא		
	שינוי פיסוק כדי ליחס למלה מעמר תחבירי	4.1.1.3	
113	ההולם יותר את צורתה		
	פירוק דיבור ישיר אחד לשניים בשל	4.1.1.4	
114	אי הבנת המעמר הסטטיבי של פועל		
	שינוי הצטרפותם של המרכיבים המיידיים	4.1.1.5	
115	של סינטגמה של איחוי		
	התלבטות בקביעת הגבול בין רישא לסיפא	4.1.1.6	
117	של תנאי		
118	'בריחה' מתמורה בשל תפיסתה כלשון יתרה	4.1.1.7	
119	'בריחה' מכפל לשון (טאטולוגיה)	4.1.1.8	
122	מיקומן של מלים בפסוק	4.1.1.9	
	קריאה כפולה של מלה או צירוף, או:	4.1.1.10	
126	'מקרא נדרש לפניו ולאחריו'		
133		4.1.2	התנגדויות משיקולים תאולוגיים
133	דרשות	4.1.2.1	
	מקרי גבול: ספק דרשות ספק פשטים	4.1.2.2	
138	חלופיים		
139	התנגדויות המציעות פשטים חלופיים	4.1.3	
141	התנגדויות מדומות	4.1.4	
142		4.2	רס"ג
148		4.3	רש"י
148	סטייה מן הטעמים בעקבות חז"ל	4.3.1	
	סטייה מדומה מן הטעמים (רק בפירושו על דרשת	4.3.2	
149	פסוק בתלמוד)		

	פירוש לפסוק בתלמוד בהתאם לפיסוק הטעמים	4.3.3	
150	ובמקרא בניגוד לו		
	אי התאמה בין רש"י לטעמים בהיצמדות לגרסאות	4.3.4	
151	קרי וכתיב		
153	סטייה מהטעמים בעקבות התרגומים הארמיים	4.3.5	
	נאמנותו של רש"י לתרגומים הארמיים – כמו	4.3.6	
167	לטעמים – אינה מוחלטת		
176	סטיות 'עצמאיות' של רש"י מן הטעמים	4.3.7	
176	שיקולים לשוניים	4.3.7.1	
185	שיקולים תוכניים	4.3.7.2	
190			רשב"ם 4.4
	התנגדויות לפיסוק טעמים שברקעו מדרשים או	4.4.1	
190	שיקולים תאולוגיים		
194	התנגדויות המציעות פשטים חלופיים	4.4.2	
196			ראב"ע 4.5
196	התנגדויות משיקולים לשוניים	4.5.1	
196	התנגדות בעקבות התלכטות חז"ל	4.5.1.1	
198	התנגדות לאחר פירוש מסכים וציון חולשתו	4.5.1.2	
200	התנגדות משיקולים עצמאיים	4.5.1.3	
206	התנגדות לטעמים המשקפים מדרש	4.5.1.4	
	התנגדות המוליכה להזדהות ראב"ע עם	4.5.1.5	
210	מדרש		
	התנגדות לפיסוק טעמים שנולד משיקולים	4.5.1.6	
212	תאולוגיים		
222	התנגדויות משיקולים ענייניים	4.5.2	
222	התנגדות לפשט ולטעמים מסיבה תאולוגית	4.5.2.1	
224	התנגדות משיקולים של הקשר	4.5.2.2	
227	התנגדות משיקולים לוגיים	4.5.2.3	
231			רד"ק 4.6
231	התנגדות לפיסוק טעמים המפרק צירוף	4.6.1	
232	התנגדות המושפעת מתקבולת	4.6.2	

מ ב א

0.1 המונח 'טעמי המקרא'

המושג טעם, המשמש במונח טעמי המקרא, רבי-משמעי הוא. קרוב לוודאי, כי כשנטבע המונח התכוונו טובעיו לטעם כהוראת 'משמע, מובן', כהוראתו במאמר חז"ל 'מקרא אחד יוצא לכמה טעמים' (סנהדרין לד ע"א), המתייחס לפסוק 'אחת דבר אלהים שתי-זו שמעתי' (תה' סב, יב). אפשר אפוא, שבמונח טעמי המקרא מובעת ההשקפה, שסימני הטעמים מסייעים ללומד המקרא לעמוד על טעמם של הכתובים, היינו על כוונתם ופירושם. עם זאת, אפשר שטובעי המונח ראו במלה טעם משמעים נוספים, שהצדיקו אף הם את השימוש בו.

המושג טעם שייך לשדה הסמנטי של החושים. הוא מציין בראש ובראשונה את חישת המזון הנקלט בפה. והנה, מהתמקדות בנקלט בפה התרחב שימוש אל המופק באמצעות הפה והלשון, היינו הקולות שבדיבור. ומכאן טעם = stress כלומר ההרגשה שבהגיית אחת ההברות (זו המוטעמת) שבמלה. במונח טעמי המקרא משתמעת במלה טעם גם ההוראה 'נגינה, נעימה'. אפשר שהוראה זו קשורה אף היא אל הקולות, שכן אלו מופקים לא רק בדיבור אלא גם בזמרה.

עם זאת, אפשר שהוראה זו נתקבלה בדרך אחרת: משנתרחב התחום הסמנטי של טעם מן הנקלט בפה אל הדיבור המופק באמצעותו, וממנו אל חוש השמיעה שבו נקלט הדיבור, הוכשרה הדרך לפריצת גבולות החושים ולשימוש במלה טעם כמציינת הנאה המופקת מן הקליטה בחושים. ומכאן: כל דבר אסתטי, נעים ומהנה יש בו טעם; וכיוון שהלחנים המשמשים בקריאת הטקסט המקראי – המכונים גם נעימות (!) – תורמים להנאת השומעים, ראויים אף הם להיקרא טעמי המקרא. יהיה אשר יהיה טעמו של המונח טעמי המקרא מלכתחילה, בדיעבד הוא יוצא לכמה טעמים ומשמיענו את מכלול התפקידים של טעמי המקרא.

0.2 תפקידיהם של טעמי המקרא

טעמי המקרא, המלווים את הטקסט המקראי, ממלאים בריזמנית שלושה תפקידים. (א) תפקיד מוסיקלי: הם משמשים מעין מערכת תווים להשמעת הטקסט

בלחן מקובל, כשהוא נקרא במסגרת ריטואלית; (ב) תפקיד פונטי: הם מציינים את ההברה המוטעמת במלה, בהיותם – בדרך כלל – צמודים אליה (להוציא מספר טעמים פְּרָה־פּוֹזִיטִיבִיִּים ופּוֹס־טִיבִיִּים, וראה על כך בסעיפים 0.4.3.2, 0.4.3.3 להלן); (ג) תפקיד פיסוקי-חברתי: חלקם של הטעמים מתפקדים גם כסימני פיסוק, במערכת הייררכית של קיסרים, מלכים, משנים ושלישים, המחלקת את הפסוק בשיטה פִּינְרִית (= דו־חלקית) שוב ושוב, חלוקה לפנים מחלוקה, ומצביעה בדרך זו על קשרים תחביריים פנימיים בפסוק.

0.2.1 השלכותיו של התפקיד השלישי על פרשנות הטקסט ברורות. כל פיסוק וכל חלוקה תחבירית מצביעים על דרך הכנה מסוימת של הכתוב, ואגב כך הם עשויים לכונן לפירוש מסוים ולדחות פירוש אחר.

0.2.2 גם התפקיד המוסיקלי תורם למעשה לפיסוק, בצד היותו אמצעי שינון מנמוטכני; שכן הלחן מונע קריאה מונוטונית של הטקסט, וגוזר עליו פיסוק ענייני בהתאם להפסקותיו שלו. אולם התפקיד הפיסוקי, ולא המנמוטכני, הוא העומד מאחורי הקביעה הנחרצת המובאת בתלמוד (מגילה לב ע"א) בשם רבי יוחנן: 'כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חקים לא טובים" (יח' כ, כה) – שכן לא היעדר שינון הופך את חוקי האל לחקים לא טובים', אלא פיסוק מוטעה, המשבש את כוונתם.¹

0.2.3 התפקיד הפונטי של הטעמים עומד גם הוא לעתים בזיקה לפרשנות הטקסט. אף על פי שציון ההברה המוטעמת במלה בא מלכתחילה לצורך ריוק ההגייה בקריאת הטקסט, הרי במקרים שהטעם הוא פונמטי (היינו, שבו תלויה משמעות המבצע) מכריע ציון זה בין שני פירושים אפשריים. כך למשל מבחין הטעם בשורשי ע"י/ע"ו בין צורת בינוני יחידה, כגון 'זְהַנָּה רַחַל בְּתוּ בְּאֵה עַס־הַצֶּאֱן' (בר' כט, ו) לבין צורת עבר נסתרת, כגון 'עוֹרְדוּ מִרְבַּר עִמָּם וְרַחַל בְּאֵה עַס־הַצֶּאֱן' (שם שם, ט).² במקרים מסוימים מבחין הטעם בין צורות עבר נסתרים של שורשים עלולים שונים, כגון שָׁבַד (משורש שר"ב) / שָׁבַד (משורש שב"י). כך מצינו, כי הפסוק 'זאת נשיהם שָׁבַד וַיִּבְזוּ' (בר' לר, כט) מתפרש על פי הטעמים משורש שב"י; לעומת זאת, בהטעמה מלעילית – שָׁבַד

1 אפשר שהזיקה שבין שלושת הגורמים – הלחן, הפיסוק והמשמע – מהדהדת בברכת 'יוצר אור' שבתפילת שחרית: '... וכולם פותחים את פיהם... בשירה ובזמרה... להקדיש ליוצרים בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה...'. לדעתנו, הוראת בנחת רוח כאן, לפי ההקשר, היא 'בסבלנות, במתינות'. על יסוד הבנת נחת רוח כביטוי מנוגד לקוצר רוח משתמעת מן הקטע הזה התפיסה, שרברים המושמעים 'בשירה ובזמרה... ובנעימה' הם בגדר דברים הנאמרים בנחת רוח, היינו במתינות. שלא בהכילות, כנתינת הדעת להפסקות מתאימות בקריאה; ומה שנאמר בנעימה ובנחת רוח נחשב גם למובע בשפה ברורה, היינו כלשון בהירה ומוכנת.

2 וכבר עמד על הבחנה זו רש"י בפירושו לבראשית כט, ו.

ויבזו' – היה מתפרש משורש שו"ב, היינו חזרו ובזנו. ולהפך: הפסוק 'יקח יוחנן בן קרח וכל־שרי החילים את כל־שארית יהודה אשר שָׁבוּ מכל־הגוים' (יר' מג, ה), המתפרש על פי הטעמים משורש שו"ב, יכול היה להתפרש משורש שב"י אילו בא בהטעמה מלרעית – שָׁבוּ.³

באמצעות הטעם מובחנות גם צורות קִטְלָתִי, קִטְלָתָּ מן הצורות המקבילות, הצמודות לוי"ו ההיפוך, וְקִטְלָתִי, וְקִטְלָתָּ. עניין זה יכול היה להזמין ניגודים נושאי משמעות: וְקִטְלָתִי, וְקִטְלָתָּ (וי"ו החיבור, עבר רגיל) / וְקִטְלָתִי, וְקִטְלָתָּ (וי"ו ההיפוך, עבר מהופך). אולם ניגודים כאלה אינם מזרמנים בדרך כלל במקרא: היצמדותן של צורות העבר הרגיל – קִטְלָתִי, קִטְלָתָּ – אל וי"ו החיבור מתבקשת בעיקר כשפעלים אלו מצטרפים אל פועל אחר שקדם להם, אלא שבלשון המקרא הצטרפותם של שני פעלים המכוונים לזמן עבר נעשית ברגיל בקונסטרוקציה 'וְאֶקְטַל וְאֶקְטַל' (וכיוצא בזה בגופים האחרים) או גם בקונסטרוקציה 'קִטְלָתִי וְאֶקְטַל', אך לא בקונסטרוקציה 'קִטְלָתִי וְקִטְלָתִי'. על כן מנועה כנראה בכראשית יו, כ, למשל, הטעמה אחרת מזו שבכתוב: 'הנה בְּרַכְתִּי אתוּ וְהִפְרִיתִי אתוּ וְהִרְבִּיתִי אתוּ'; על כורחך והפריתי והרביתי צורות עבר מהופך הן, והטעמה מלעילית של תיבות אלו ופירושן כצורות עבר רגיל (והפריתי, והרביתי) נדחים אפוא לא רק בשל ההמשך – 'שנים עשר נשיאים יוליד'. נמצא, כי מגבלות תחביריות מכתיבות מלכתחילה את ההטעמה המלרעית וְקִטְלָתִי, וְקִטְלָתָּ ואת תפיסת הצורות כעבר מהופך.

ובכל זאת אפשר, שצורות כאלה יודמנו בקונסטרוקציה תחבירית אחרת. בהקשר שיתבע מן הפרשן הכרעה לטובת ההטעמה המלעילית. כך למשל בדברים יא, י: 'כי הארץ אשר אתה בא־שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את־זרעך וְהִשְׁקִיתָ ברגלך כגן הירק'. בעלי הטעמים פירשו יפה את וְהִשְׁקִיתָ, על ידי הטעמתה המלעילית, כצורת עבר רגיל הצמודה לוי"ו החיבור, ומסתמא הבינו את 'אשר תזרע את־זרעך' בהוראת 'אשר היית זורע' (כפי שעולה גם מתפסיר רס"ג על אתר); וכך ההמשך – 'וְהִשְׁקִיתָ ברגלך' – אף הוא מכוון לעבר. וְהִשְׁקִיתָ בפסוק זה עומדת אפוא בניגוד להופעתה הרגילה כצורת עבר מהופך בהטעמה מלרעית, כמו בפסוקים האלה: 'וְהוצאת להם מים מן־הסלע וְהִשְׁקִיתָ את־העדה' (במ' כ, ח) וְהִשְׁקִיתָ אותם יין' (יר' לה, ב).

0.2.4 אף על פי ששלושת התפקידים של טעמי המקרא מתממשים במערכת סימנים אחת משותפת, ניתן להתמקד בכל אחד מהם בנפרד. בקריאת המקרא – בייחוד בזו המשולבת בריטואל – בולטים בחשיבותם התפקיד המוסיקלי והתפקיד הפונטי של הטעמים. לא כך הוא בלימוד המקרא, שתכליתו הבנת הטקסט. כאן מצטמצם

3 ואכן בעל 'מצורת דוד' ראה להרגיש בפירושו על אתר: 'אשר שָׁבוּ – אשר חזרו...'

מקומו של התפקיד הפונטי לאותם ההיבטים שהם רלוונטיים לפרשנות (ואלה צוינו והודגמו לעיל); ואילו התפקיד המוסיקלי מפנה את מקומו לתפקיד הפיסיקלי-התחבירי, שבו מרוכזת התרומה העיקרית של הטעמים לפירוש המקרא.

0.3 הזיקה שבין הפרשנות לטעמים

מפרשי המקרא היו ערים לתרומה הפיסיקלי-התחבירית של טעמי המקרא להבנת הטקסט, ויש להניח, שכאשר ניגשו לפרש פסוק נתנו דעתם לפיסוק הטעמים שבו ולמשתמע ממנו לגבי הפרשנות. סביר שהפרשנים נקטו דרך זו לא רק במקרים שבהם ראו להזכיר במפורש את הטעמים בפירושיהם – וזאת בדרך כלל כשהסכימו עם הטעמים, ורק במקרים נדירים כשחלקו עליהם – אלא אף במקרים המרוכבים שבהם לא העידו בפירושיהם על הזדקקותם לטעמי המקרא, כדרך שלא תמיד העידו על הזדקקותם למקורות פרשניים אחרים שקדמו להם. אין ספק, שבתהליך גיבושו של פירוש לכתוב נתן הפרשן את דעתו למגוון רחב של מקורות, וביניהם לא נפקד מקומם של טעמי המקרא. הפירוש שנתגבש לבסוף, פעמים שהוא עולה בקנה אחד עם פיסוק הטעמים ופעמים שהוא מנוגד לו. בשני המקרים היה על הפרשן להבהיר לעצמו את הנימוקים שהביאוהו להזדהות עם הטעמים או לדחותם.

הדברים האמורים כאן על זיקת הפרשנות לטעמים חלים עקרונית גם על מדרשים קדומים, ובהם כאלה שספק אם בעליהם הכירו את הטעמים בסימניהם הגרפיים. בעלי המדרשים הללו יכלו לעמוד על פיסוק הטעמים לפי מסורת מוסיקלית קדומה, שרק מאוחר יותר ניתן לה ביטוי בסימנים הגרפיים (וכבר צוינה הזיקה שבין הלחן לפיסוק בסעיף 0.2.2 לעיל). עם זאת קיימת גם האפשרות ההפוכה, שבמקרים כאלה עוצב פיסוק הטעמים – תחילה בלחן ואחר כך בסימני הטעמים – בהשפעת אותם מדרשים קדומים.

בין כך ובין כך אין להתעלם מעצם קיומה של זיקה בין הפרשנות לבין הטעמים, ואף אם לא בכל מקרה ניתן לקבוע את מעמדם של השניים – מי המשפיע ומי המושפע – חשוב לעמת אותם, לחשוף את נקודות הדמיון ואת נקודות המחלוקת שביניהם, ולהעלות את השיקולים הענייניים והלשוניים שמאחורי ההסכמות והמחלוקות. דרך זו, שנקטנו בספר, תוצאות לה מעבר לתיאור טיבה של הזיקה שבין הטעמים לפרשנות, שכן היא מחדדת ומבהירה הן את דרכם של בעלי הטעמים בפיסוקם הן את דרכיהם הפרשניות של מפרשי המקרא, ומתוך כך מתגלים גם הקשיים שנפסקים ומתבארים הפתרונות שהוצעו להם.

הזיקה שבין הפרשנות המסורתית למקרא לבין הפרשנות המשתקפת מן הטעמים לא זכתה עד כה לבדיקה מקיפה ויסודית. התייחסו אליה מעט במחקרים שהוקדשו

לתיאור שיטת הפיסוק של טעמי המקרא. התייחסות כזו מלווה חלק מן הפסוקים שהובאו בנספח לספרו של ויקס;⁴ רישומה ניכר יותר בחלקים מפרק הסיום 'פרשנות ונוסח' שבכל אחד מספריו של ברויאר.⁵ גם בפרק על הטעמים, שכלל ייבין במסגרת עיונו במסורה הטברנית, יוחד סעיף (289) ל'לקט פסוקים מוטעמים והסברת הטעמתם', ופה ופה מבצבצת בסעיף זה הערה המשווה בין עמדה פרשנית המשתקפת בטעמים לבין עמדה תומכת או מתנגדת של פרשן או פרשנים.⁶ המחקרים המקיפים והחשובים שהוכרנו לא הוקדשו לנושא הזיקה שבין הטעמים לפרשנות, ובכל זאת ראו מחבריהם, וברין, צורך לפתוח צוהר לנושא זה עבור העוסקים בפרטיה וברקרוקיה של תורת הטעמים. גם שלא במסגרת דיון מקיף בטעמים עלה נושא הזיקה שבין הטעמים לפרשנות בהערות ובדוגמות שהקדישו לו כמה מלומדים. בין אלה ראויים לציון שד"ל, שריכו כמה דוגמות הנוגעות לנושא זה בהקדמה לפירושו לתורה;⁷ מלמד, שתתם מאמר קצר לנושא;⁸ וכן ילון, שנגרר להעיר על מספר דוגמות של סטייה מן הטעמים בפרשנות המסורתית, כהתנצלות על שפירש פסוק נגר הטעמים.⁹ ההתייחסות לזיקה בין הטעמים לפרשנות בכל העבודות שהוזכרו – במקיפות כבמצומצמות – הותירה את הנושא רחוק מאוד ממיצוי, הן מצד הכמות הן מצד התוכן. מצד הכמות: האוסף הכולל של פסוקי המקרא שנזכרו בעבודות הללו בהקשר המעניין אותנו קטן הוא ביחס, ובמרכזו פסוקים אחרים שחזרו ונשנו בכמה מן העבודות. אוסף הפסוקים המצומצם אינו מאפשר הסקת מסקנות, לא באשר למגמות הפרשניות של בעלי הטעמים ובוודאי שלא באשר לררכי הפרשנות של המפרשים; שכן לא כל פרשן מיוצג באוסף הכולל של הדוגמות, ואוסף קטן זה, לכשנמיינו בין הפרשנים המיוצגים בו, יותיר לכל פרשן דוגמות בודדות בלבד. הטיפול בניקה שבין הטעמים לפרשנות בעבודות שנזכרו לעיל דל הוא גם מצד התוכן: ראשית, אין הוא מציג בצורה מאוזנת את שני ה'צדדים'; אזכורם של הפרשנים שולי בדרך כלל, ומשרת את הצגת הפירוש המשתקף מן הטעמים. שנית, אין דין הזיקה הגלויה שבין הפרשנות לטעמים כדון הזיקה הסמויה שביניהם, ובחירתן

4 ראה ויקס, טעמי כ"א ספרים, עמ' 130–142. נספח זה מוקדש להערות על פסוקים מוקשים מצד עצמם או מצד טעמיהם. רוב ההערות ענייני בחילופי גרסאות, אך יש ביניהן גם כאלה המעמידות את פיסוק הטעמים כהשוואה לדברי פרשן או פרשנים.

5 ראה ברויאר, פיסוק טעמים, עמ' 135–158; הנ"ל, טעמי המקרא, עמ' 368–377. אוסף הדוגמות שנידונו בפרקי הסיום של שני הספרים זהה ברובו.

6 ראה ייבין, מבוא למסורה הטברנית, עמ' 164–167. אוסף הדוגמות שאצל ייבין מושתת על הדוגמות שהביאו ויקס וברויאר, ורק במעטות מן הדוגמות נרמזות השוואות מן הסוג הנזכר.

7 ראה שד"ל, תורה, הקדמה, עמ' יד–טו. יצוין, כי רגישותו של שד"ל לנושא זה מתגלה גם בהערות שפירז פה ופה בפירושו, והפניות להן מצויות בדיונינו בספר.

8 ראה מלמד, טעמים בדברי פרשנים.

9 ראה ילון, פרקי לשון, עמ' 331.

המקרית של הרוגמות אינה מאפשרת התחקות אחר ההברלים המאששים הבחנה זו. שלישית, ברוב המקרים אין מתלווה כל דיון לעצם האזכור של הפרשן ולציון הסכמתו עם הטעמים או התנגדותו להם. בהעדר דיון המבהיר את עמדת הפרשן מוצגות למעשה ההסכמות וההתנגדויות האלה כאילו היו שרירותיות, שכן אין הן זכות להנמקה כלשהי.

ברור אפוא, כי יש צורך בטיפול שיטתי ומעמיק בנושא הזיקה – הגלויה והסמויה – שבין הפרשנות לטעמים, טיפול שיהא מושתת על אוסף עשיר של השוואות בין מרכיביה המגוונים של הפרשנות המסורתית לבין הפרשנות המשתקפת בטעמים. טיפול כזה יוכל לעלות יפה רק במחקר שיוקדש כולו לנושא זה ויחשוף את ההנמקות הלשוניות והענייניות שגרמו לכל צד להחזיק בעמדתו, הן במקרים שעמדתו תמכה בעמדת הצד האחר הן במקרים שהתנגדה לה. למיצוי הנושא, ובהתאם למגמות שתוארו כאן, חתרנו בחיבורו של מחקר זה.

0.4 עיקרי שיטת הפיסוק של טעמי המקרא¹⁰

0.4.1 הערות מקדימות

מציאותם של סימני הטעמים בכל תיבה במקרא (ובגרר תיבה אחת נחשבות אף כמה מלים מוקפות, היינו מחוברות ביניהן במקף) היא פועל יוצא של העובדה, שמערכת סימנים אחת משמשת לשלושה תפקידים – מוסיקלי, פונטי ופיסוקי – גם יחד. התפקיד המוסיקלי והתפקיד הפונטי מצדיקים את סימונה של כל תיבה בטעם מן הטעמים; לא כן התפקיד הפיסוקי: אף על פי ששיטת הפיסוק של הטעמים מחלקת את הפסוק בצורה מרבית, ומציינת בו יחידות קטנות שפיסוק מודרני אינו טורח לציין, אין התפקיד הפיסוקי של הטעמים מצריך סימון טעם בכל תיבה ותיבה. ממילא יובן, שניתן לבודד מכלל סימני הטעמים את קבוצת הטעמים המפסיקים, היינו הטעמים שבנוסף על ציון הלחן וההטעמה מתפקדים כמערכת של סימני פיסוק. כל שאר סימני הטעמים, המכונים 'משרתים' או 'מחברים', אינם רלוונטיים למעשה לפיסוק, והם ראויים להיקרא הטעמים שאינם מפסיקים. הסיכום שלפנינו יתמקד אפוא רק בטעמים המפסיקים. עוד יודגש כאן, כי אופייה התמציתי של הסקירה שלהלן מגביל אותה מלכתחילה לתופעות העיקריות הקשורות לטעמים המפסיקים, ולא לכלל התופעות. כמו כן מכוון סיכום זה להקנות

10 כמצוין ב'פתח דבר' של הספר, ראינו לכלול במבוא את הסעיף הזה לתועלת אותם קוראים שתורת פיסוק הטעמים אינה נהירה להם, ואשר בלעדי הסיכום המובא כאן היתה נפגמת יכולתם להבין את הספר.

ללומד הכרה פסיבית ולא אקטיבית של הטעמים המפסיקים ושל שיטת הפיסוק. הווי אומר: אין אנו חותרים להקניית יכולת הצבה של הטעמים הראויים בטקסט חסר טעמים, אלא רק להקניית היכולת לפענח את המסר הפיסוקי של הטעמים שהוצבו בטקסט המקראי.

0.4.2 שיטת הטעמים בחלוקת הפסוק

מערכת הטעמים המפסיקים מורכבת מקבוצות של טעמים המסודרות בסולם הייררכי, ומכאן גם הכינויים שניתנו לקבוצות השונות על פי דרגתם: קיסרים, מלכים, מְשָׁנִים, שלישים. לכאורה ניתן לעמוד על כוח הפיסוק של טעם מן הטעמים המפסיקים על פי דרגתו, אולם כפי שנראה בהמשך אין הדברים כך.

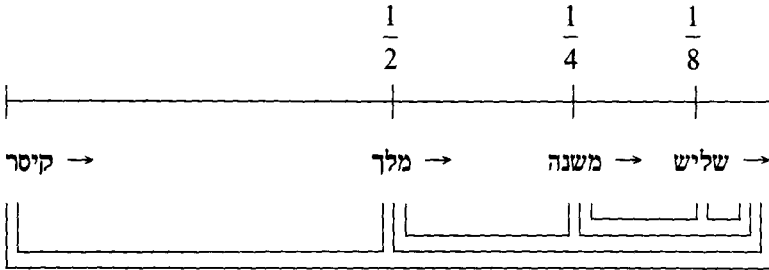
להבנת שיטת הפיסוק של הטעמים נסתייע במשל, המציג את ההייררכיה שבעולם השלטון. משל זה איננו מקרי, אלא הוא עומד למעשה מאחורי עצם שיטת הפיסוק, ולא רק מאחורי שאילת השמות הנזכרים של ררגות הפיסוק.

וזה דבר המשל: הפסוק (או מחציתו, ועל כך להלן בסעיף 0.4.3) משול לקיסרות הנשלטת בידי קיסר. קיסר זה עומד בקצה השמאלי של הפסוקהקיסרות, השולט על כל תחום הקיסרות המשתרע ימינה ממנו. אולם אורך הקיסרות אינו מאפשר לקיסר לשלוט לברו על הקיסרות השלמה, והוא נזקק לסיועו של מושל נוסף לחלוק עמו את השליטה המעשית על הקיסרות (היינו, מצד העניין מתבקשת חלוקת הקיסרות – הפסוק או מחציתו – לשניים). מושל נוסף זה יוצב באמצע הקיסרות (היינו, בנקודת החלוקה יוצב מפסיק נוסף) כדי לשלוט על חלקה הימני; ואילו הקיסר ימשיך וישלוט פורמלית על כל הקיסרות, אך באופן מעשי יגביל את שלטונו לחלקה השמאלי בלבד.

תהליך זה יכול לחזור על עצמו גם בתחום שלטונו של המושל החדש. הווי אומר: אף על פי שתחום שלטונו של המושל החדש תופס רק חלק מתחום השלטון המקורי של הקיסר, אפשר שאף המושל החדש יזקק לעוזר שיחלוק עמו את השליטה המעשית על תחום השלטון המצומצם שהופקד בידו (היינו, שוב תתבקש מצד העניין חלוקה לשניים של החלק הימני של הקיסרות); וכך אפשר שיקרה גם למושל הבא, בחלק המצומצם עוד יותר שיימסר לשליטתו.

כך נמצא, שמושל ממונה הופך גם מושל מְמָנָה, וכל זאת בשיטה שלהלן: מושל כלשהו הנזקק למסייע פונה אל הדרגה הקרובה לו מתחתיו ואך ורק לדרגה זו – ובוחר מתוכה את עוזרו: קיסר מְמָנָה מלך; מלך מְמָנָה מְשָׁנָה; מְשָׁנָה מְמָנָה שלישי. כל מושל שנבחר שולט רק על החלק שמימינו, ורק בחלקו זה הוא רשאי למנות לו עוזר, אם יזקק לכך. והרי חלוקה אפשרית של פסוק, לפי המוצג במשל עד כה:

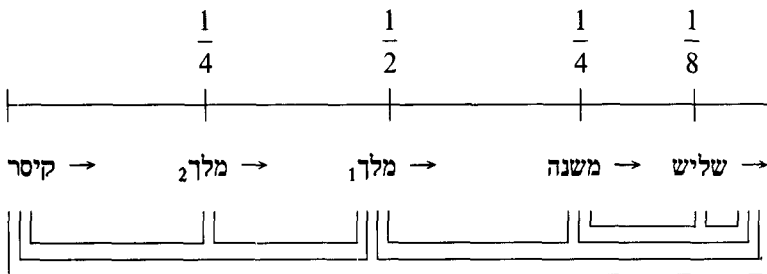
תרשים א

יש לזכור, כי כל מושל מתמנה מלכתחילה לשלוט עד לקצה הקיסרות שלימינו, אולם באופן מעשי נקטע תחום שלטונו בנקודה שבה ראה להציב מושל שיהיה כפוף לו. עוד יושם אל לב, כי בתרשים מוצגת חלוקה סימטרית של כל תחום שלטון לשני חלקים שווי אורך. מובן, שהחלוקה של פיסוק הטעמים אינה נקבעת לפי אורך החלקים שבפסוק, אלא לפי ערכם הענייני. נקודת החצי שבתרשים מייצגת אפוא במציאות את נקודת החצי שבפסוק לפי ענייניו, וכיוצא בזה בשאר נקודות החלוקה שצוינו בתרשים.

מן התמונה שנתקבלה עד כה יכול הלומד להתרשם, ששיטת הטעמים מעניקה לכל ררגה כוח פיסוק מוחלט, היורד או עולה בהתאם לדרגתו של הטעם המפסיק. אך כפי שנראה מיד לא יהיה זה נכון לקבוע, שלעולם כוח הפיסוק של משנה קטן מזה של מלך וגדול מזה של שלישי. קביעה זו מתערערת בשל העובדה, שהשיטה מאפשרת לכל מושל למנות לעצמו יותר מעוזר אחר. כך, למשל, כדרך שהמחצית הימנית של הקיסרות – המחצית שנמסרה לשלטונו של המלך – נמצאה ראויה להיחצות בין המלך לבין משנה הכפוף לו, כן ייתכן שהמחצית השמאלית של הקיסרות, זו שנתורה תחת שלטון הקיסר, תימצא אף היא ראויה להיחצות לשני רבעים. אולם חציית המחצית השמאלית של הקיסרות מסורה רק בידי הקיסר, השולט במחצית זו, ובבואו לחלק מחצית זו בינו לבין מושל אחר עליו לברור לו מושל זה רק מקרב המלכים; ונמצא, שלאחר שכבר מינה הקיסר מלך ראשון והציבו בנקודת החצי של הקיסרות, עליו לשוב ולמנות מלך שני ולהציבו בנקודת הרבע השמאלית. המלך השני עומד אפוא בין הקיסר ובין המלך הראשון, וכוח פיסוקו זהה לזה של המשנה, המוצב בנקודת הרבע הימנית, בין המלך הראשון ובין השלישי. תמונת המצב החדשה תיראה אפוא כך:

תרשים ב

עתה ניכר בעליל, כי כוח הפיסוק של מלך₂ קטן מזה של מלך₁, וזהו לכוח הפיסוק של המשנה של מלך₁.

תמונה זו ניתנת לפיתוח נוסף, כך: במקביל לחציית מגזר הרבע הימני (היינו תחום שלטון המשנה) על ידי הצבת שליש בנקודת השמינית, נוכל לחצות גם את יתר שלושת מגזרי הרבע ולקבל עוד שלוש נקודות שמיניות. אולם המפסיקים שיוצבו בכל אחת מנקודות אלו לא ייבחרו הפעם מקבוצת השלישים, ואף לא יהיו כולם בני אותה קבוצה. כל אחד מהמלכים ימנה משנה (ולגבי מלך₁ ייתוסף משנה זה על קודמו), ואילו הקיסר ימנה מלך (וזה ייתוסף על שני המלכים שקדמו לו). עתה נזדקק לתרשים חדש, שישקף את התמונה המפותחת:

תרשים ג

מעיון בתרשים ג עולה, כי השתייכותו של טעם לקבוצה מסוימת של מפסיקים אינה מלמדת בהכרח, כי כוח פיסוקו גדול מזה של טעם שבקבוצה נמוכה ממנו בסולם, וגם לא ההפך, שכוח פיסוקו קטן מזה של טעם השייך לקבוצה גבוהה ממנו בסולם. כך מצינו, ששונה הוא כוח הפיסוק של כל אחד מהמלכים שבתרשים, ויש אף שכוח

הפיסוק של מלך קטן מזה של משנה (כך מלך₃ בהשוואה למשנה₁), וזהה לזה של שלישי (השווה בתרשים את מעמדו של מלך₃ למעמדו של השלישי). מן הראוי להדגיש כאן, כי לצורך ההכרה הפסיכית של פיסוק הטעמים – היינו היכולת לעמוד על מבנה הפסוק על פי הערך הפיסיקלי של הטעמים המפסיקים שהוצבו בו – אין כל הכרח להכיר את ההבדלים שבין המפסיקים השונים המשתייכים לאותה הקבוצה; די להכיר את שיטת החלוקה שתוארה כאן ולרעת לזהות את דרגתו של כל טעם מפסיק כדי להגיע אל החלוקה שהציעו בעלי הטעמים לפסוק, חלוקה שממנה יכול להשתמע גם מסר פרשני.

0.4.3 מיון הטעמים המפסיקים לדרגותיהם

0.4.3.1 הקיסרים בשתי מערכות הטעמים ומעמד האתנחתא בכל מערכת במקרא פועלות למעשה שתי מערכות טעמים שונות. האחת מופעלת רק בשלושה ספרים, איוב (להוציא המסגרת: א, א – ג, א; מב, ז-ז), משלי ותהלים, והיא ידועה בשם טעמי אמית; והשנייה מופעלת בשאר ספרי המקרא (וכן בסיפור המסגרת של ספר איוב), ונקראת טעמי כ"א ספרים. למרות ההבדלים שבין שתי המערכות, באשר לסימני הטעמים ולשמותיהם ובאשר לדרגותיהם של כמה טעמים המשותפים לשתיהן, שתי המערכות פועלות באופן עקרוני באותה שיטה, זו שתוארה לעיל. ראוי לציון רק שוני אחד הקשור בשיטה, והוא, שבטעמי אמ"ת מיתוספת לארבע קבוצות הטעמים שתוארו לעיל – קיסרים, מלכים, משנים, שלישים – קבוצה חמישית של טעמים; אלה נחשבים נטולי דרגה, ויוער עליהם בהמשך.

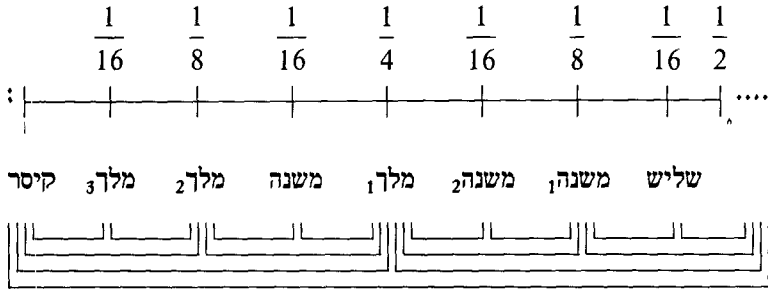
כשל ההבדלים שבין שתי המערכות מן הראוי להציג בנפרד את הטעמים המפסיקים של כל מערכת ואת שיוכם לקבוצות הדירוג שהוזכרו. כאן המקום להעיר על עניין הקשור בקיסרים: לשתי המערכות קיסר זהה, המוצב בסוף הפסוק. קיסר זה נקרא פילוק, וצורתו – כשנציבנו במלה 'דָּבָר', שתשמש כאן להדגמה – דָּבָר: "במערכת טעמי אמ"ת טעם זה הוא הקיסר היחיד. לעומת זאת מערכת כ"א ספרים משתמשת בקיסר נוסף, אתנחתא, שצורתו דָּבָר.

גם במערכת כ"א ספרים ישנם פסוקים בעלי קיסר אחד, סילוק, אך מרביתם של הפסוקים במערכת זו מכילים גם אתנחתא, החוצה את הפסוק לשתי צלעות. לכל צלע כזאת חלוקה משלה, המקיימת את סולם הדרגות שראשו בקצה השמאלי של הצלע – שם מוצב הקיסר (אתנחתא/סילוק) – ותחתיתו בקצה הימני שלה. מוכן שאורך הפסוק וענייניו משפיעים על חלוקתו, הן באשר למספר הקיסרים שיוצבו בו הן באשר למספר הדרגות שישולבו בסולם היורד שבכל צלע.

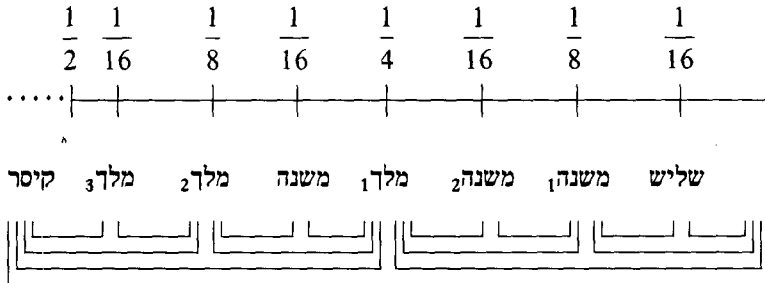
11 ציינו כאן נקודתיים, הבאות תמיד בסוף הפסוק, כדי להבחין בין הסילוק לבין המתג – שהוא סימן זהה שאיננו שייך למערכת הפיסיקלי, המתג בא בתיבות כגון תְּרַשָּׁא (בר', א, יא), וְלִהְבִּיל (שם, פס' יח), והוא מלווה תמיד בטעם כלשהו, כיוון שהוא עצמו אינו בגדר טעם.

לאור האמור כאן ברור, שתרשים ג שהובא לעיל אינו מייצג בהכרח פסוק שלם, אלא אפשר גם שהוא מייצג צלע אחת של פסוק בעל שני קיסרים. במקרה כזה, בהיות הצלע כולה מחצית של פסוק, יש לחצות בהתאם את הערכים המספריים (המוצגים כאן בשברים), המביעים את יחסי כוחות הפיסוק של נקודות החלוקה שבצלע. נציג אפוא מחדש את מה שהוצג בתרשים ג, כשהוא מותאם למקרה שתואר כאן. עתה נזדקק לשני תרשימים אפשריים:

תרשים 1 ד

תרשים 2 ד

טעם האתנחתא איננו בלעדי למערכת הטעמים של כ"א ספרים. הוא משמש גם במערכת טעמי אמ"ת, אולם שם אין הוא בגדר קיסר אלא הוא אחד מן המפסיקים שבקבוצת המלכים – לרוב הראשון; אך יש שקודם לו עולה ויורד (ראה טבלה 2 להלן). הברל זה מכתוב כמובן את דרגת המפסיקים שהאתנחתא יכול למנות לחלוקת תחום שלטונו: בכ"א ספרים יהא זה מפסיק שדרגתו מלך, ובספרי אמ"ת – משנה. אולם כאן וכאן תציין בדרך כלל האתנחתא את נקודת החצי בפסוק.

0.4.3.2 הטעמים המפסיקים בכ"א ספרים

טבלה 1 שלהלן מציגה את הטעמים המפסיקים בכ"א ספרים בשמותיהם ובסימניהם על פי דרגותיהם. להרגמת סימון ההטעמה במלה נבחרה התיבה דָּבָר. פרטים שכתבלה המצריכים הבהרות נידונים בהערות לטבלה, הבאות אחריה; מספריהן של ההערות לטבלה מתייחסים למספרים המפנים אליהן, המובאים בגוף הטבלה.¹²

ט ב ל ה 1

שמות הטעמים וסימניהם					הדרגה
סילוק (סוף פסוק) דָּבָר:			אֶתְנַחֲתָא דָּבָר		קיסרים
טַפְחָא דָּבָר	זַקַּף גְּדוּל דָּבָר	זַקַּף (קטן) דָּבָר	שְׁלֶשֶׁלַת דָּבָר	סְגוּל דָּבָר ¹	מלכים
תְּבִיר דָּבָר	יְתִיב חֶסֶד ^{6,3,2}	פְּשָׁטָא דָּבָר; חֶסֶד ^{5,1}	זַרְקָא דָּבָר ¹	רְבִיעַ דָּבָר	משנים
מְנַח לְגַרְמָה דָּבָר	גְּרָשִׁים דָּבָר	גְּרָשׁ דָּבָר	תְּלִישָׁא גְּדוּלָה דָּבָר ^{4,2}	קַרְנֵי פְּרָה (פֹּזֵר גְּדוּל) דָּבָר	שלישים
				פְּזוּר דָּבָר	

1. הטעמים סגול, זרקא ופשטא הם פוסט־פוזיטיביים, היינו, הם מוצבים תמיד מעל האות האחרונה של המלה. בתיבות המוטעמות מלעיל מוכפל הסימן לעתים ומופיע גם מעל ההברה המוטעמת; למשל חֶסֶד. כן נוהגים דרך קבע הדפוסים המקובלים בסימון הפשטא, וזאת בעקבות מרבית כתיביהיד העתיקים.
2. הטעמים יתיב ותלישא גדולה הם פְּרֵה־פוזיטיביים, היינו, מוצבים תמיד לפני האות הראשונה במלה.
3. * הטעם יתיב אפשרי רק במלה המוטעמת בהברתה הראשונה.
4. הטעם תלישא גדולה יכול להיכפל ולהופיע גם מעל להברה המוטעמת. בבואו בתיבות מוקפות הוא יסומן בראש התיבה השנייה; למשל פְּלִקְרָבָנָם.

12 ההערות לטבלה נוגעות רק לטעמים שדרגתם מתחת לקיסר, שכן הקיסרים נידונו בפירוט בסעיף הקודם. כמו כן לא הבאנו בהערות אלו את ההבחנות שבין הטעמים השייכים לאותה הקבוצה, שכן הבחנות אלה – החשובות לידיעה האקטיבית – אינן נדרשות לידיעה הפסיבית של פיסוק הטעמים, שאליה חתרנו כסיכום זה. על ההבדל שבין שתי צורות ידיעה אלו עמדנו בסוף סעיף 0.4.1 לעיל.

5. הטעם פשטא וזה בסימנו לטעם קדמא, שאיננו מפסיק. ההבחנה בין השניים חשובה ביותר. הטעם קדמא בא לעולם מעל ההברה המוטעמת, והפשטא מעל לאות האחרונה או בהכפלת הסימן כנ"ל. ראה מס' 1 לעיל.
6. הטעם יתיב וזה בסימנו לטעם מהפך, שאיננו מפסיק. אף כאן חשובה ביותר ההבחנה בין השניים. המהפך מופיע רק לפני פשטא, והוא מצוין בהברה המוטעמת; היתיב מקדים קצת את האות הראשונה (ראה מס' 2 לעיל), וכך ניתן להבחין בינו לבין מהפך אפילו במלים המוטעמות בהברתן הראשונה (ראה מס' 3 לעיל): חֶסֶד – יתיב; חֶסֶד – מהפך. ובשני מקרים אין צורך בהבחנה זו: (א) כשהטעם במלה איננו בהברה הראשונה – אז לעולם יהא הטעם מהפך; (ב) כשהתיבה התוכפת איננה מוטעמת בפשטא – אז לעולם יהא הטעם יתיב.

0.4.3.3 הטעמים המפסיקים בספרי אמ"ת

טבלה 2 שלהלן בנויה בשיטת הטבלה הקודמת, ואף אחריה כאות הערות לטבלה.¹³

ט ב ל ה 2

שמות הטעמים וסימניהם						הדרגה
סילוק דְּבַר:						קיסר
רְבִיעַ דְּבַר ⁴	פְּזוּר דְּבַר ³	אתנחתא דְּבַר	אֲזָלָא לְגַרְמָה דְּבַר ³	עולה ויורד דְּבַר ²	מלכים	
מְהַפֵּךְ לְגַרְמָה דְּבַר ⁶		שלשלת גדולה דְּבַר		רְבִיעַ מְגַרֵּשׁ דְּבַר ⁵	מפסיקים שלשמאל האתנחתא ¹	
מְהַפֵּךְ לְגַרְמָה דְּבַר ⁶	דְּחִי דְּבַר ⁸	רְבִיעַ קטן דְּבַר ⁴	צינור דְּבַר ⁷	רְבִיעַ גדול דְּבַר ⁴	משנים	
מְהַפֵּךְ לְגַרְמָה דְּבַר ⁶		אֲזָלָא לְגַרְמָה דְּבַר ³		פְּזוּר דְּבַר ³	שלישים	

1. קבוצת המפסיקים שמשמאל לאתנחתא מיוחדת לטעמי אמ"ת, ואף בספרי אמ"ת לא תתממש קבוצה זו בפסוקים שאין בהם אתנחתא. אף על פי שהמפסיקים שבקבוצה זו ממוקמים בצלע המסתיימת בקיסר, אין חלוקת הצלע נקבעת בידי הקיסר, ובוודאי

13 כל האמור בהערה הקודמת כוחו יפה גם לכאן, ואף כאן המספרים הרשומים בטבלה מפנים להערות לטבלה שבהמשך.

שלא בידי האתנחתא הסמוכה לתחילת הצלע. החלוקה של צלע זו וקביעת הטעמים בה נעשות מימין לשמאל, בניגוד לשיטה הכללית שתוארה לעיל. תחילה נחצית הצלע – המהווה מחצית הפסוק – ובנקודת הרבע מוצב אחד משני הטעמים: רביע מוגרש או שלשלת גדולה. לאחר מכן מחולק הרבע האחרון לשניים, ובנקודת השמינית מוצב מהפך לגרמיה (ראה גם מס' 6 להלן). הטעמים שבקבוצה זו משוללי דרגה, ולא רק משום שאינם מתמנים בידי הקיסר, אלא גם משום שאין הם ממנים שום מפסיק אחר בתחום שלטונם.

2. לסימן הטעם עולה ויורד שני רכיבים. חשוב להבחין בינו לבין טעמים אחרים, שאינם מפסיקים, השונים ממנו ברכיב הראשון: מֶרְכָּא – בלא הרכיב הראשון (דְּבַר); צינורית ומֶרְכָּא (= מרכא מצונר) – עם רכיב ראשון אחר (דְּבַר).

3. הטעמים אזלא לגרמיה ופזר יכולים להיות מלכים, אם נתמנו בידי הקיסר, או שלישים, אם נתמנו בידי משנה. יש לבדוק אפוא, מהו המפסיק שאת תחומו בא כל אחד מהם לחלק.

4. הטעם רביע יכול להיות מלך רק כשאינו בפסוק אתנחתא; אותו סימן משמש גם לטעמים רביע גדול ורביע קטן – שניהם מאותה דרגה, משנים (ולכן אין ההבחנה ביניהם חשובה לידיעה הפסיבית). ההבחנה בין רביע שהוא מלך לבין רביע גדול/קטן שהוא משנה יכולה להיעשות על פי בדיקת דרגת המפסיק שאת תחום שלטונו הם מחלקים. יושם אל לב, כי מלבד אלה משמש גם רביע מוגרש, מקבוצת המפסיקים שמשמאל לאתנחתא (ראה מס' 1), אך הוא נכרל מהם בסימנו, המכיל רכיב נוסף (דְּבַר).

5. הטעם רביע מוגרש יכול גם שלא להיות מפסיק אלא משרתו של סילוק, וזאת כשהוא צמוד לסילוק.

6. הטעם מהפך לגרמיה יכול להיות הן מפסיק שמשמאל לאתנחתא, המשולל דרגה (ראה מס' 1 לעיל), הן משנה והן שלישי. קביעת הדרגה של טעם זה תיעשה על פי בדיקת דרגתו של המפסיק שאת תחום שלטונו בא טעם זה לחלק.

7. הטעם צינור הוא פוסט־פוזיטיבי. יש להבדיל בינו לבין הטעם צינורית, שאיננו מפסיק, אלא הוא רכיב ראשון של מרכא מצונר (דְּבַר) או מהפך מצונר (דְּבַר).

8. הטעם דחי הוא פְּרֵה־פּוּזִיטִיבִי. יש להבדיל בינו לבין הטעם מְרַחָא, שאיננו מפסיק, ואשר בא תמיד בהברה המוטעמת (דְּבַר – דחי; דְּבַר – טרחה).

0.4.4 ניתוחו של פסוק – הנחיות והדגמה

התכלית של לימוד שיטת הטעמים בחלוקת הפסוק ושל הצגת הטעמים המפסיקים על דרגותיהם היא ניתוחו של הפסוק על פי הטעמים שהוצבו בו. באמצעות הניתוח ניתן לעמוד על משמעויות הפסוק כפי שהבינוהו בעלי הטעמים או כפי שרצו שלומדי

המקרא יבינוהו. האפשרות השנייה נוגעת למקרים לא מעטים, שבהם אילווצים כלשהם – על פי רוב תאולוגיים – הביאו את בעלי הטעמים להציע לקורא ולשומע פיסוק פירוש 'נקי' מקשיים. לבדיקת מידת הקורלציה שבין פרשנות הטעמים לבין הפרשנות היהודית המסורתית למקרא – בדיקה העומדת במוקדו של הספר – נצרכת אפוא יכולת מוקדמת לנתח פסוקי מקרא על פי טעמיהם, והסעיפים 0.4.1 – 0.4.3.3 לעיל נועדו לספק כלים עיקריים למטרה זו. לניצול יעיל של כלים אלו מוקדשות להלן כמה הנחיות דידקטיות.

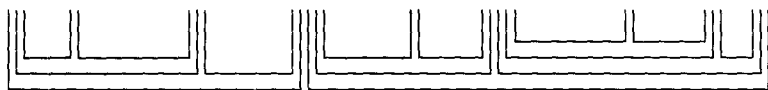
לצורך ניתוחו של פסוק ניתן בדרך כלל, כאמור, להתעלם מן הטעמים שאינם מפסיקים ולהעתיק את הפסוק כשהוא מכיל רק את הטעמים המפסיקים, וליד כל אחר מאלה לרשום את דרגתו. כך למשל:

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו: (שמ' א, א)
 משנה משנה מלך מלך קיסר מלך מלך קיסר

משנמצאו בפסוק – כמו בזה המודגם כאן – טעמים שווי דרגה שנתמנו בידי אותו 'המושל', תמוספר דרגתם של אלה לפי סדר מינוים, החל בטעם המרוחק מן 'המושל' הממנה' עד לקרוב אליו. עתה יחולק הפסוק בהתאם לדרגות שצוינו בו על מספריהן, כשבכל נקודת חלוקה יינתן ביטוי בשברים לערכה היחסי של כל יחידה בפסוק, וממילא גם לכוח הפיסוק של כל אחד מהמפסיקים שנודמנו בו. כך ייראה אפוא ניתוחו השלם של הפסוק הנ"ל:

$$\frac{1}{8} \quad \frac{1}{4} \quad \frac{1}{2} \quad \frac{1}{8} \quad \frac{1}{4} \quad \frac{1}{16} \quad \frac{1}{8}$$

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו:
 משנה₁ משנה₂ מלך₁ מלך₂ קיסר מלך₁ מלך₂ קיסר

לאחר הניתוח יש מקום להתחקות אחר הסיבות שהוליכו את בעלי הטעמים לחלק את הפסוק כפי שחילקוהו, וזאת בייחוד כשמלכתחילה אפשר היה להעלות על הדעת חלוקה שונה. בפסוק המודגם, למשל, רחו בעלי הטעמים את האפשרות להציב את האתנחתא בתיבה יעקב, משום שחלוקה זו היתה מעמידה את הקיסרות השנייה – 'איש וביתו באו' – כחזרה מיותרת על הקיסרות הראשונה. מסקנות פרשניות העולות מפיסוק הטעמים הודגמו למכביר בפרקי הספר.

0.5 הבהרות כלליות

פסוקים רבים עומדים במרכזם של דיונים שבספר, ופסוקים רבים נוספים נזכרים בו אגב הדיון. הפסוקים המשמשים בסיס לדיונים מוספרו במספור רציף. יש שפסוק כזה נידון בספר יותר מפעם אחת, כשבכל פעם הוא ממקד סביבו עיון בפרשן אחר או בנושא אחר. קטע המקרא שבמוקד כל דיון יכול להיות פסוק שלם, או חלק ממנו, או אף יחידה הגרולה מפסוק. דיון חוזר באותו פסוק אפשר אפוא שיתייחס לחלקים שונים שבפסוק. בכל אחת מהופעותיו מקבל הפסוק מספר חדש ברצף המספור, והמספרים שניתנו לו בדיונים הקודמים מוזכרים לאחר סימן השוויון.

בפסוקים שחזרו ונידונו בספר יותר מפעם אחת – בין בשל התמקדות בחלקים אחרים של הפסוק ובין בשל התמקדות בפרשנים אחרים – התבקש לעתים לחזור על דברים שכבר הועלו בספר בהיקריות קודמות של עיוננו בפסוק, כגון דיון בפירוש המשתקף מטעמי המקרא לפסוק. במקרים כאלה השתמשנו בהפניות בנוסח 'דאה...', והללו הובאו בגוף הדיון ולא בהערות. בהפניות כאלה בגוף הדיון מתבקש הקורא לראות את הדיונים הקודמים, שאליהם הוא מופנה. כחלק מן הדיון המחודש בפסוק. כנגד זאת, הפניות באותו נוסח שהובאו בהערות מצביעות רק על קיום קשרים כלשהם בין הדיונים השונים בספר המתייחסים לאותו הפסוק.

העיון בפסוקים מתמקד בהשוואת פיסוק הטעמים והמשתמע ממנו עם הפרשנות שהתייחסה לפסוק. כל עיון כזה משמש להדגמת תופעה שבדיון הכולל. הדוגמות שבחרנו להביא בסעיפים השונים מייצגות אפוא תופעות המאפיינות את העניין או את שיטת הפרשן, שבהם עסקנו; לא התיימרנו להביא את מכלול הדוגמות השייכות לכל תופעה.

במובאות מן הספרות שמחוץ למקרא – שצוטטו לפי מהדורות מדעיות כשישנן כאלה, ולפי מהדורות מקובלות כשמדובר בטקסטים שטרם הוהדרו במהדורה מדעית – הקלנו לעתים על הקורא בפרטים האלה: פעמים שמילאנו כתיב חסר, כשהיה בו כדי להטעות את הקורא, ויש שהוספנו ניקוד חלקי והשלמנו קיצורים וראשייתיות כדי לאפשר קריאה שוטפת של המובאה. פעמים פסקנו מובאה (וכך נהגנו לעתים גם בפסוקי מקרא) כחלק מהאינטרפרטציה שנתנו לה בדיוננו. לעתים הוספנו בסוגריים הרחבה מילולית למובאה, וזאת כשסברנו שיהא בתוספת כדי לתרום לפירושה של המובאה, או להצגה טובה יותר של עניין כלשהו בדיון שהמובאה שולבה בו. במקרים כאלה נהגנו כך: בין סוגריים עגולים הובאו הסברים משלנו לדברים המצוטטים; בין סוגריים מרובעים שולבו בטקסט הצעות להשלמות, התואמות את הפירוש לטקסט כפי שהועלה באותו עניין.

מחקרים שנזכרו בגוף הספר או בהערות יותר מפעם אחת נרשמו במקומם בשם מקוצר, והפרטים הביבליוגרפיים המלאים הובאו ברשימת הקיצורים הביבליוגרפיים.

מחקרים שנזכרו פעם אחת בלבד לא הובאו בדרך כלל ברשימת הקיצורים, ובמקרים אלו הובאו על כל פרטיהם בהערות שאליהן מפנה גוף הכתוב במקום שבו נזכרו. במבוא ובשני הפרקים הראשונים נכללו כמה מהעניינים שנידונו במאמרי על שאלת המחויבות לטעמי המקרא.¹⁴ העדפנו דרך זו על פני הפניות אל המאמר, בגלל השינויים – הרחבות וניסוחים מחודשים – שראינו להכניס בכמה מסעיפיו של המאמר ההוא, ובייחוד בשל שייכותם המהותית של העניינים הללו לנושאי הספר.

14 ש' קוגוט, 'התייחסותה המפורשת של פרשנות המקרא המסורתית לשאלת המחויבות לטעמי המקרא, והרקע למחויבות זו', שערי טלמון (בעריכת ע' טוב ומ' פישביין), ויגונה לייק (אינדיאנה) 1992, עמ' 153*–165*.

מפתח מקורות ומחקרים*

	מקרא**
יג, יג 218* (דוג' 164)	
יד, יב 172	
טו, יב 180	ב ר א ש י ת
טו, יג 104* (דוג' 73)	א, ב 214
טו, יז 179* (דוג' 138)	א, ו 223
טו, יט 120 ה'10	א, ז-ח 222* (דוג' 166)
יז, כ 15	א, ט 223
יח, ג 175	א, יא 22 ה'11
יח, ח 191	א, יא-יב 223
יח, כא 49* (דוג' 21) 55* (דוג' 26) 92*	א, טו 223
(דוג' 61) 103* (דוג' 72) 108* (דוג' 78) 154* (דוג' 120)	א, טז 68* (דוג' 38)
יט, ד 118* (דוג' 87) 148	א, יח 22 ה'11
יט, ח 66 ה'8	א, כד 223
כ, יא 66 ה'8	א, כו 161 ה'62
כ, יג 174* (דוג' 135) 191* (דוג' 145) 192	א, ל 223
207 216* (דוג' 161)	ב, ה 177 ה'85
כא, לג 159	ג, כב 41* (דוג' 9) 142* (דוג' 106) 160*
כב, יא 41 144 ה'45	(דוג' 124)
כב, יד 165	ד, ז 34* (דוג' 3)
כג, יג 124 ה'18	ד, טו 195
כג, יז-יח 73* (דוג' 42)	ד, כד 73
כד, ח 66* (דוג' 36)	ד, כו 158
כד, לא 244	ה, כד 46
כד, לב 244* (דוג' 185)	ט, ד 131* (דוג' 96) 148
כד, נ 115	ט, כה 34 ה'2
כד, נה 46	י, כא 43* (דוג' 12)
כד, סז 221	יב, א 192
כה, יא 179	יב, ח 158
	יג, ד 158

* במפתח צוינו העמודים שבהם מתחיל הדיון במראה המקום המוזכר.
 ** המספר המופיע ליד ציון הפסוק מפנה לעמוד בספר. במקרים שאזכור הפסוק הוא בהערה, נרשם מספר הערה (בציון ה') בצד מספר העמוד. הפסוקים ששימשו בסיס לדיונים בספר ומוספרו בו במספור רציף של דוגמות, צוינו במפתח זה בכוכבית בצמוד למספר העמוד, ומספר הדוגמה הובא בסוגריים.

117' ה' 208 (142' דוג' 185* כ	כה, כה 87* (דוג' 56) 228* (דוג' 171)
67 מה, ג	כו, כה 159
54' ה' 144 ב	כז, א 91
31) 57* (דוג' 31) מז, ו	כז, ט 91
94 מח, יז	כז, יא 230
126) 163* (דוג' 126) מכ, כב	כז, לג 69 ה' 15
134 מט, ב	כז, מב 48 ה' 12
83' ה' 177 מט, ג	כט, ו 14
136) 176* (דוג' 136) מט, ו	כט, ט 14
149* 113* (דוג' 82) 34* (דוג' 2) 109* 169* (דוג' 132) 210* (דוג' 157) מט, ח	ל, לח 181* (דוג' 139)
93* 76* (דוג' 44) 54* (דוג' 25) 108* (דוג' 79) 155* (דוג' 121) מט, ט	ל, לט 181
192) 250* (דוג' 192) מט, כב	לא, כט 135 ה' 28
132 58* (דוג' 32) 132 מט, כז	לב, כט 135
ש מ ו ת	לג, יח 133
27 א, א	לג, כ 133* (דוג' 98)
92 ב, כה	לד, ו 37 ה'
179 ג, א	לד, ז 37 ה'
144 ג, ד	לד, יב 171 ה' 76
108 ו, ג	לד, כט 14
108 93 50 יא, א	לה, יד 182 ה' 88
148 123* (דוג' 90) 78* (דוג' 46) 141* (דוג' 104) 239* (דוג' 181) יב, ג	לו, ב 241* (דוג' 183)
186 יב, טז	לו, יט 77* (דוג' 45) 246* (דוג' 186)
119' ה' 208 יב, ל	לו, כד 120* (דוג' 88) 148
94 יג, ט	לו, כו 155
94 יג, טז	לו, לג 156
207* 193* (דוג' 147) 64* (דוג' 34) 156) (דוג' 156) יד, ל	לח, כו 105* (דוג' 74) 114* (דוג' 84) 148
103* 90* (דוג' 59) 89* (דוג' 58) 112* (דוג' 71) 247* 208 (81' דוג' 189) (דוג' 189) טו, י	210 156
28' ה' 135 טו, יא	לט, ה 179
208 טו, יב	מ, ה 68* (דוג' 39)
	מ, טז 69
	מא, ג 120
	מא, ו 120
	מא, יט 120
	מא, כז 120
	מא, מ 115
	מב, יג 242
	מב, יט 198
	מב, לג 198
	מב, לה 180
	מב, לח 185
	מג, יג 242

ו י ק ר א	טו, יז 44* (דוג' 15)
א, ב 145* (דוג' 111) 243* (דוג' 184)	טז, ז-188
א, יד 146 ה' 46* 243	טז, ז 98
ב, א 244	יז, א 228 ה' 144
ב, ד 244	יז, ג 75
ב, ה 244	יז, א-ז 75
ב, ז 244	יז, ז 75
ד, יג 128 ה' 24	יז, ח 75
ד, כה [=לד] 127* (דוג' 93)	יז, ח-טז 75
ד, ל 127* (דוג' 93)	יז, ט 34* (דוג' 1)
ד, לד 127* (דוג' 93)	יז, טו 165
ז, יט 44	יח, יח 91
י, יט 44	יט, יח 69 ה' 15
טו, יג 187	יט, יט 179
טו, יג-יד 189	כ, כ 70* (דוג' 41)
טו, כח 187	כ, כא 237
טו, כח-כט 189	כא, לז 124
טז, ל 63* (דוג' 33) 78 ה' 29* 125* (דוג' 92)	כב, ג 78* (דוג' 47) 124* (דוג' 91) 148
יט, יד 55* (דוג' 27)	כב, יב 131* (דוג' 97)
כב, כא 122	כג, ב 79* (דוג' 48) 109* (דוג' 80) 140*
כג, טו 187	(דוג' 103) 142* (דוג' 107) 149* (דוג' 116)
כג, טז 187* (דוג' 143)	כד, ה 37* (דוג' 6) 196* (דוג' 149) 239*
כג, מ 115* (דוג' 85)	(דוג' 180)
כה, ח 51 189	כה, ו 88* (דוג' 57) 102* (דוג' 70)
כה, י 189	כה, לד [=לז, כן] 35* (דוג' 4) 47 85 ה' 39*
כה, ל 153 ה' 55	143* (דוג' 108) 212 ה' 125*
כה, לו 75 ה' 22	כט, יב 127* (דוג' 93א')
כה, לו 36 ה' 6* 130* (דוג' 95)	ל, לד 88
כו, יח 194* (דוג' 148) 205* (דוג' 154)	לא, ב 159
כו, כא 185 ה' 92, 195	לא, יז 202
כו, כז 185 ה' 92	לב, ז-ח 201
ב מ ד ב ר	לב, כ 201
ב, כ 237	לב, כג 201 ה' 113
ז, יג-יז 88 ה' 44	לג, יט 144 157* (דוג' 122) 160
ט, י 141	לד, ד 144
ט, יא 141* (דוג' 105) 239	לד, ה 158* (דוג' 123)
ט, יח 228 ה' 144	לד, ו 41* (דוג' 8) 143* (דוג' 109)
ט, כ 228 ה' 144	לה, א-ב 86
ט, כג 228 ה' 144	לה, ל 159
	לז, כ 35* (דוג' 4)

י, ד 146* (דוג' 112)	י, לר 249* (דוג' 191)
י, טז 66 ה'8	יב, א 87
כג, כ 131	יב, ו 84* (דוג' 53) 107* (דוג' 77) 220*
כה, יג-טז 75 ה'22	(דוג' 165)
כה, טז 75 ה'22	יג, לז 182 ה'88
כה, יז-יח 75 ה'22	טז, כז 226
כה, יח 74* (דוג' 43) 91* (דוג' 60)	טז, ל 124 ה'20
כו, א 248	טז, לב 226
כו, ה 65* (דוג' 35) 192 192* (דוג' 146)	טז, לג 226
206* (דוג' 155) 248* (דוג' 190)	טז, לה 226
כו, י 193	יז, ד-ה 226
כו, יא 147* (דוג' 113)	יח, ח 52
כח, כ 200	יט, ב 121* (דוג' 89)
כח, טא 42* (דוג' 11)	כ, א 136
כט, כ 42* (דוג' 10)	כ, ח 15
לא, ד 118 ה'8	כג, ז 72
לא, טז 36* (דוג' 5) 138* (דוג' 101)	כג, ח 135
לב, ה 144* (דוג' 110) 212* (דוג' 158)	כו, י 225* (דוג' 168)
240* (דוג' 182)	כו, ג 208 ה'117
לב, ז 213	לא, יב 234
לב, מז 121 ה'12	לג, ב 228* (דוג' 170)
לג, טז 184* (דוג' 141)	לג, לח 135* (דוג' 99)
לג, כז-כז 250* (דוג' 193)	לה, כז-כז 117* (דוג' 86)
לד, ה 136	
	ד ב ר י ם
י ה ו ש ע	א, א 86* (דוג' 54)
ב, א 55	א, יד 67* (דוג' 37) 168 ה'69
ז, טז 48* (דוג' 20)	ו, ז 227* (דוג' 169)
ז, כא 229 ה'145	ח, טז 120
ז, כד 229	ט, כא 200* (דוג' 151)
ז, כד-כה 49	יא, ו 226
ז, כה 49	יא, י 15
יז, ט 179	יא, יט 126 ה'23
	יא, כ 126 ה'23
ש ו פ ט י ם	יא, כא 126 ה'23
ה, ז 87	יא, ל 50* (דוג' 22)
ה, ח 87* (דוג' 55) 107* (דוג' 76) 246*	יב, כז 237 ה'154
(דוג' 187)	יד, כא 36 ה'6 129* (דוג' 94)
ה, יח 58 105* (דוג' 75) 232* (דוג' 174)	טז, ב 171* (דוג' 134)
ה, כז 94	טז, ג 171
ו, כג 166	טז, ט 187

א, יג 95* (דוג' 64) 217* (דוג' 163)	ו, כד 165* (דוג' 129)
א, כ 98	יב, ד 101* (דוג' 69) 163* (דוג' 127)
ה, כד 177* (דוג' 137) 202* (דוג' 152)	יב, ה 102
ו, א 139* (דוג' 102) 191 216* (דוג' 162)	טז, כח 69* (דוג' 40)
238* (דוג' 179)	
ו, ב 83* (דוג' 52) 190* (דוג' 144) 215*	ש מ ו א ל א
(דוג' 160) 237* (דוג' 178)	א, ט 51
ט, ה 164* (דוג' 128) 235* (דוג' 176)	א, יא 118
יד, כ 176	ב, ג 151* (דוג' 118) 153
טז, ו 57* (דוג' 30)	ב, ה 206
טז, ז 80 231	ג, ג 81* (דוג' 50) 247* (דוג' 188)
טז, יא 231	יג, יז 198
ל, טו 95	יו, לט 84
לג, יא 177 202	
לה, ב 98	ש מ ו א ל ב
לו, ח 232	טו, כג 178
לו, טז 232	כג, א 54
לח, טז 137* (דוג' 100)	
מ, ה 98* (דוג' 67)	מ ל כ י מ א
מ, יב 151 ה' 52* 236	י, כח 44* (דוג' 14)
מ, יג 81* (דוג' 51) 151 ה' 51* 214* (דוג' 159) 236* (דוג' 177)	יד, יז 208 ה' 118
מ, טז 185 ה' 92*	יה, כא 67
מה, א 52* (דוג' 23) 150* (דוג' 117)	יה, כב 186
מה, יג 52	יה, לו 67
מח, יג 94	כב, יט 191
נב, ב 233* (דוג' 175)	מ ל כ י מ ב
נז, טו 139 216 236 238	א, ח 229
נה, יד 98	ב, יג-יד 229
סג, ט 152* (דוג' 119)	ג, כה 80* (דוג' 49) 231* (דוג' 172)
סג, יז 216	ה, כה 120 ה' 11
סד, ה 133	ו, י 69 ה' 16
סו, יח 98	ז, כו 179
	יג, כא 180
י ר מ י ה	כג, ב 202
ב, טז 175	
ג, ח 43* (דוג' 13)	י ש ע י ה
ד, א 95* (דוג' 65)	א, ג 72
ו, כט 183* (דוג' 140) 232* (דוג' 173)	א, ט 40* (דוג' 7) 113* (דוג' 83) 148*
ז, יא 203	(דוג' 114)
כג, יג 174	א, יא 178

ז כ ר י ה	174 לב כג,
ב, יב 45	לה, ב 15
יג, ד 229	מג, ה 15
	מו כח 93
מ ל א כ י	מת, ל 56* (דוג' 29) 231 ה'150
ב, טז 47* (דוג' 19) 170* (דוג' 133)	מת, לא 231
	מת, לו 231
	מט, יט 84
ת ה ל י ם	נ, ו 193 192
ב, א 120	
כ, ב 67 ה'9	י ח ז ק א ל
כ, ט 42 ה'21	א, יא 36 ה'5 46* (דוג' 17) 85
מה, ז 221	א, יח 36 ה'5 46* (דוג' 18)
מט, טז 46	א, כו 84 217
סב, יב 13	ג, כ 96* (דוג' 66)
סג, ב 76	ג, כא 97
עב, כ 225	יג, י 174
עג, כד 45* (דוג' 16)	יד, טז 186
עד, יא 71 94* (דוג' 63)	טו, ה 184
עט, יב 195	טז, מט-נ 219
צג, ד 89 90 112	יו, ח 229 ה'146
צד, יז 114	כ, כה 14
קג, ז 152	כד, י 184
קט, לא 215 ה'128	לט, כו 198
קיד, ד 72	מד, כב 100* (דוג' 68)
קטו, ה 35	
קטו, ו 36	ה ו ש ע
קטו, ז 35 212	ב, כה 241
קטו, ד 159	ג, ה 46
קטו, יג 159	ז, טז 54
קטו, יז 159	יב, ד 135
קיט, קעו 192 193	יב, ה 135
קכד, ג 124 ה'20	יב, יב 56* (דוג' 28) 231 ה'150
מ ש ל י	ע מ ו ס
יג, ד 172	ח, יד 201
יד, יג 172	
טו, כד 84	מ י כ ה
יח, טז 171 ה'76	ד, ד 98
כא, יד 4 171 ה'76	ד, ז 224
כד, טז 206	ד, ח 224* (דוג' 167)

ד ב ר י ה י מ י ם א	א י ם ב
ב, נה 120 ה'10	ד, יז 114
	ט, ב 114
ד ב ר י ה י מ י ם ב	ט, ח 236
טז, ח 221	כב, ז 76
יח, יח 215 ה'127	כג, יג 236
לד, ל 202	ל, ל 184
לו, כג 52	לו, לג 53* (דוג' 24)
מ ג י ל ת י ש ע י ה ה ש ל מ ה	ש י ר ה ש י ר י ם
מ ק ו מ ר א ן	ד, ג 121 ה'12
נב, ב 234	ר ו ת
אוגריתית	ד, ה 161* (דוג' 125)
	ד, ט 162
	ד, י 162
ה א ל ה ע נ ת	א י כ ה
183 ה'90	ב, ג 94
תרגומים ארמיים	ק ה ל ת
	א, טז 99
א ו נ ק ל ו ם	ב, ט 215
בראשית	י, ה 199
ג, כב 41 142 160	י, ו 198* (דוג' 150)
יג, יג 219	י, ז 199
יח, כא 92 154	יב, ט 38
כ, יג 174 191 ה'97 216	א ס ת ר
כה, כה 87 229	ד, יד 215
מט, ו-ז 113 ה'4 168	ה, ה 203
מט, ח 169 210 ה'122	ד נ י א ל
מט, ט 155	ט, כה 52 150
שמות	יא, א 215 ה'128
כג, ב 140 168 150	ע ז ר א
לג, יט 157	ג, יב 203* (דוג' 153)
לד, ה 158	נ ח מ י ה
במדבר	ח, ח 38 39
י, לו 249	י, לב 171
יב, ו 85 108 221	

ת ר ג ו ם י ו נ ת ן

יט, ב 121

שופטים

לג, לח 135

ה, ח 247 87

דברים

ו, כד 166

א, א 86

יב, ד 164 101

טו, ב 171

שמואל א

כו, ה 248 192 65

ג, ג 247 81

לב, ה 124'ה' 212

ישעיה

פ ס י ר ו י ו נ ת ן

א, ט 40

בראשית

ה, כד 203 178 114'ה'

ג, כב 161 142

ו, א 238 216 139

כ, יג 175

ו, ב 237 215 95'ה' 190 83

מח, כב 163

ט, ה 235 165

מט, ו-ז 169

לח, טז 137

מט, ט 155 77 55

מ, ה 98

מ, יג 236 214 51'ה' 151 81

שמות

נב, ב 234 152'ה' 233

כב, יב 26'ה' 132

ירמיה

במדבר

מח, ז 57

יט, ב 121

יחזקאל

דברים

מד, כב 101

כו, ה 99'ה' 192 66

מלאכי

ב, טו 170 48

פ ש י ט ת א

ת ר ג ו ם י ר ו ש ל מ י

דברים

שמות

טו, ב 78'ה' 172

לד, ו 144

ת ר ג ו ם א ר מ י ל ש מ ו ת

כד, ה 197

תרגום השבעים

ת ר ג ו ם א ר מ י ל ת ה ל י ם

שמות

עג, כד 45

כב, יב 132

ישעיה

ת ר ג ו ם א ר מ י ל ר ו ת

נב, ב 152'ה' 233

ה, ה 162

	ספרות הזיל
ספרי במדבר	מ ש נ ה
קכג 121 ה'13 122 ה'15	פסחים
ספרי זוטא לבמדבר	ט, ה 78 ה'27
יט, ב 122	י, ד 65 ה'6
ספרי דברים	יומא
דברים, יד 67 168 ה'69	ח, ט 64 125
כי תבא, פס' רצו 75	
פס' שא 65 192 ה'99	סנהדרין
	א, ו 110 75 ה'140 34 ה'
ת ל מ ו ד י ר ו ש ל מ י	ד, א 110 75 ה'140 34 ה'
פאה	י, ג 226
א, א 121 ה'12	אבות
מגילה	ב, ג 215
א, ט 175 ה'82	פרה
ד, א 38	א, א 121
טוטה	ב, ה 122
פא, ה"ח 70	גידה
בבא קמא	א, א 133
פא, ה"א 78 ה'28 125	ח, ד 133
	מ ס כ ת ס ו פ ר י ם
	ד, ו 175
ת ל מ ו ד ב ב ל י	
ברכות	מ ד ר ש י ה ל כ ה
יט ע"א 40 ה'3 113	מכילתא רבני ישמעאל
נו ע"א 121 ה'12	בא, ג 78 123
ס ע"א 40 113	בשלח, מסכתא דזויה, ו 65 ה'3
שבת	מסכתא דעמלק, א 74
ו ע"ב 166	יתרו, מסכתא דבחורש, י 73
כב ע"א 120	יא 237 ה'154
לב ע"ב 126 ה'23	משפטים, יג 78 125
	טז 132
עירובין	ספרא
כא ע"ב 38	אמור, יב, ח 188

סוטה	פסחים
י ע"ב 105 114	כא ע"ב 36 ה' 6 129
לא ע"א 153 ה' 55	קטו ע"א 141 ה' 38
	ק"ח ע"ב 64 194
בבא קמא	יומא
י ע"ב 131	נב ע"א-ע"ב 33 64 ה' 1 113 138 143
יא ע"א 132	149
בבא מציעא	סוכה
סא ע"א 36 ה' 6 130	לד ע"ב 116
בבא בתרא	ביצה
יז ע"א 136	ג ע"ב 149
כד ע"א 80	
	תענית
סנהדרין	ח ע"א 53
לד ע"א 13	טז ע"א 153
לו ע"א 140	
מד ע"א 49 ה' 13	מגילה
נט ע"א 131	ג ע"א 38 153
סט ע"ב 43	יב ע"א 52 150
צ ע"ב 36 138	יח ע"א 134
צד ע"א 165	לב ע"א 14
קי ע"א 226	
	חגיגה
מכות	ו ע"ב 37 196
יב ע"א 118	יז ע"ב 187
	יבמות
הוריות	מט ע"ב 85 ה' 38
ד ע"א 128 ה' 24	
	כתובות
זבחים	ח ע"ב 40 ה' 3 113
כד ע"א-ע"ב 127	
עט ע"א 141	נדרים
	לו ע"ב 38
מנחות	קידושין
לו ע"ב - לו ע"א 94	לג ע"ב 75 ה' 22
מד סוף ע"א - ריש ע"ב 137	מט ע"א 153
נג ע"א 89 ה' 46 90 112 248	עז ע"ב 100

מדרש תנאים לדברים	חולין
עמ' 74 139 152 ה'53	יא ע"א 79 110 140 143 150 168
	ס ע"ב 68 ה'14
מדרש הגדול לדברים	בכורות
תולדות, ח 169 ה'74 210 ה'121	נה ע"א 128 ה'24
תנחומא	ערכין
מסעי ה 49 ה'13	טו ע"א 64
	לב ע"א 153 ה'55
ה ג ד ה ש ל פ ס ח	
248 192 141 65	
	מ ד ר ש י א ג ד ה
ת פ י ל ה	בראשית רבה
'יוצר אור', תפילת שחרית 14 ה'1 83	ו, ד 68
	ת, ד 161 ה'62
	כ, ה 119
פרשנות ומחקרים*	מד, ה 50 ה'16
	נב, יא 175
א ב נ ג ' נ א ח	נח, ח 74
הרקמה 182 ה'89	נט, י 66
	עה, ז 119 ה'9
	פו, ו 37 ה'7
ר א ב " ע "	פת, ד 69
בראשית	צח, ג 134
א, ז 222	צח, ה 169
ג, ככ 41 142	צח, ו 210 ה'123
יג, יג 219	צח, ז 55 155
טו, יג 104 ה'66	צט, ז 135
יח, כא 92 108	צט, ח 210 169
כ, יג 216	
כה, כה 88 229	במדבר רבה
מט, ח 169 210	פר' ט, סי' כד 70
מט, ט 93 108	כג, ו 49 ה'13

* מפתח זה ערוך בסדר א"כ. המפרשים הנושאים כינוי רבנו/רבי (או בקיצור ר') מוקמו בו על-פי האות הראשונה שלאחר כינוי זה (כגון: ראב"ע באות א').

** במקום שנוקקנו להשוות את הפירוש הארוך של ראב"ע לפירושו הקצר ציינו את הארוך ב"א ואת הקצר ב"ק.

תהלים	שמות
עד, יא 71 ה' 20' 94	יג, ט 94 - א
צג, ד 90 ה' 50'	יד, ל 65 194 ה' 103 208 - א, ק
קהלת	טו, י 89 - א 90 - א
י, ו 198	כ, כ 70 ה' 17 - א
עזרא	כג, ב 143 ה' 41
ג, יב 204	כד, ה 38 - ק 38 ה' 9 - א 196 - ק
ראב"ע, המאוננים	ק 239 - ק
דף ד עמ' ב 40	כה, ו 88 - א 103
ראב"ע, ספר צחות	לד, ו 41 - א 41 ה' 4 - ק 144
דף עג עמ' ב 40	ויקרא
א ל י נ ר	כו, יח 195 ה' 104 206
מקראות בישעיה 234 ה' 153	כז, כא 206
ב נ ד ו י ד	במדבר
שם הפעולה 171 ה' 77	י, לו 249
בן - ח י י ם	יב, ו 85 221
ענה ולא השיב 67 168 ה' 69	טז, לה 226
בעלי התוספות	יט, ב 122
יומא	כז, י 226
נב ע"ב 127	לג, ב 228
ראש השנה	דברים
יז ע"ב 41 ה' 4	ו, ז 227
תענית	ט, כא 200
ח ע"א 53	כה, יח 76 91
קידושין	כו, ה 66 193 ה' 101 206 248
לג ע"ב 75 ה' 22	לא, טז 138 36
בכא קמא	לב, ה 212 241
יא ע"א 133	ישעיה
	א, ט 40
	א, יג 95 217
	ה, כד 202
	ו, א 139 216 238
	ו, ב 215 237
	מ, יג 214 236
	מיכה
	ד, ח 224

ירמיה	ברו י א ר
ד, א 95	טעמי המקרא 17 50 15'ה' 93 54'ה' 124
ו, כט 184 232	ה' 19' 141 37'ה' 213 126'ה' 217 130'ה'
מח, ל 56	218 133'ה'
יחזקאל	פיסוק הטעמים 17 50 15'ה' 81 32'ה' 93
א, יא 47 10'ה'	54'ה'
ג, כ 97	ברו י א ר י
מד, ככ 100	מחלוקת ניקוד וטעמים 198 108'ה'
הושע	ברו ק ל מ ן
יב, יב 56 111 1'ה'	דקדוק משווה 212 125'ה'
ה ו פ מ ן	ר ד " ק
ויקרא 146 46'ה'	בראשית
ו י י ג פ ל ד	ל, לח 182
משפט וצדקה 171 75'ה'	לז, ב 242
ו י ק ס	שופטים
טעמי כא ספרים 17 96 164 65'ה' 178	ה, ח 87
86'ה'	ה, יח 58 24'ה' 106 233
ח ז ק ו נ י	יב, ד 102 164 64'ה'
בראשית	טז, כח 70
לז, יט 246	שמואל א
מז, ו 57 106 69'ה'	ב, ג 151
מט, ט 156	מלכים ב
מט, כו 58	ג, כה 80 231
שופטים	ישעיה
ה, יח 58 106	א, יג 95 217
ט ו כ	ו, א 139 238
ביקורת נוסח המקרא 132 25'ה'	ז, ב 237
תרגום השבעים ככלי עזר 132 25'ה'	ט, ה 235
ר ' י ו ס ף ב כ ו ר ש ו ר	מ, ה 99
בראשית	מ, יג 236
ב, יג 174 81'ה'	גב, ב 233
	גז, טו 236

ירמיה	י י ב ין
ד, א 95	מבוא למסורה הטברנית 17 33 ה'1
ה, כט 184	
מג, ה 15	י ל ון
	פרקי לשון 17
יחזקאל	ר ב י נ ו י ש ע י ה ה ר א ש ון
א, יא 47 ה'10	מ ט ר א נ י
	פירוש נביאים וכתובים 54 ה'20
תהלים	כ הן
ער, יא 71 ה'19	הטעמים כפירוש 99 ה'61
ר מ ב "ם	
מורה נבוכים, חלק ג, פרק ב, עמ' רעח 47	ר ל ב "ג
ה'10	שופטים
משנה תורה, הל' תשובה ה, א 41 ה'5	ה, ח 87 107 247
שמונה פרקים, פרק ח 41 ה'5	ה, יח 106 232
ר מ ב "ן	שמואל א
בראשית	ג, ג 247
א, ז 224 ה'141	מ ח ז ו ר ז י ט ר י
טו, יג 104	פירוש למסכת אבות, סי' תכד 39
יח, כא 103	מ י ר ס ק י
כד, לב 245	הפיסוק של הסגנון 88 ה'44
לז, ב 242	
לח, כו 105	מ ל ב י "ם
שמות	שמות
יב, ח 240	כב, ג 125 ה'21 126 ה'22
טו, י 103	מ ל מ ד
כ, כ 71	טעמים בדברי פרשנים 17
כד, ה 38 239	
כה, ו 102	מ צ ו ד ת ד ו ד
ויקרא	שמואל א
א, כ 145 243	ג, ג 81 ה'31
דברים	
לכ, ה 213 ה'126 241	

דברים	ר ס " ג
כו, ה 66 248	בראשית
לג, כו-כו 250	ג, כב 142
	לו, ב 242
ס ק י נ ר	לו, יט 246 77
בראשית 245 ה'159	יט, ט 108 93 77
	שמות
פ ר י ד מ ז - כ ה ז	יב, ג 17 123 78 ה'
בעלי המסורה כמפרשים 165 ה'66	כב, ג 78
	כג, ב 143
פ ר ז	כה, לד 143
משפט הזיקה 182 ה'88	לר, ו 143 41
	ויקרא
ק א ס ו ט ו	א, ב 243 145
האלה ענת 183 ה'90	
	דברים
ק ד ר י	יא, י 15
פרשיות בתחביר 173 ה'80	יז, ד 146
	כו, יא 147
ק ו ג ו ט	לב, ה 241 144
הכינוי היתר 172 ה'79 205 ה'115	
הלשון והפרשנות 67 ה'10 121 ה'12 168	
ה'69	ישעיה
'הנה' בעברית המקראית 209 ה'120	מ, יג 214
הפרשנות ומחוייבותה לטעמים 29 ה'14	
יש לאל יד 135 ה'28	
סמיכות שם הפעולה 171 ה'77	ס פ ו ר נ ו
פסוקי התוכן 200 ה'111 112	בראשית
שימושים חליפיים בכינויים 35 ה'4 212	יה, כא 108 54 ה'93
ה'125	מט, ט 108
	מט, כב 250
ק ו ג ל	שמות
השירה המקראית 71 94	טו, י 248 112 89
	כג, ב 110
ק ו ט ש ר	במדבר
מגילת ישעיה 234 ה'153	י, לו 249
	יב, ו 221 107
ר ו ז נ	
עברית טובה 171 ה'77	

דברים	ר ש ב " ם
יא, ל 51	בראשית
לג, טז 184	יה, ח 191
ישעיה	יה, כא 92 55
א, יג 217	כ, יג 216 193 192
ה, כד 177 ה' 84	מט, ח 170
ו, א 139	מט, ט 157 108 25' ה' 77 55
ז, ב 83	שמות
ח, ה 98	יד, ל 194 65
מ, יג 82 ה' 34	טו, י 89
ר ש " י	כה, ו 102 88
בראשית	לד, ה 43' ה' 144
א, טז 68 ה' 14	ויקרא
א, כו 161 ה' 62	יט, יד 55
ג, כב 161	כו, יח 206 195
ט, ד 148 131	דברים
י, כא 43	כו, ה 248 206 192 98' ה' 192 66
יג, יג 219	ישעיה
טז, א 50 ה' 16	ו, א 191
טז, יג 104 ה' 65	ז, ב 237 191
טז, יז 179	ש ד " ל
יה, כא 154 92 55 49	תורה
יט, ד 148 119	הקדמה לפירושו 22' ה' 56 17
כ, יג 216 192 97' ה' 191 175	בראשית
כג, יז 74	יג, יג 218
כד, ח 66	יח, כא 50
כד, נ 6' ה' 115	שמות
כה, כה 229 87	יב, ג 19' ה' 124
כט, ו 14 ה' 2	לג, יט 59' ה' 157
ל, לח 181	לג, כ 59' ה' 157
לב, ז 9' ה' 119	לד, ה 59' ה' 157
לב, יב 9' ה' 119	במדבר
לג, כ 134	יב, ו 221
לז, ב 242	
לז, כד 148 120	
לח, כו 148 114	
לט, ז 16' ה' 50	
מ, ה 69	

יהושע	186	כ	מר,
ז, טו 48	163	כב	מת,
ז, כד-כה 49	176	ו	מט,
	169 149	ו-ז	מט,
שופטים	169	ח	מט,
ה, ח 247 87	155 55	ט	מט,
ה, יח 106 24'ה			
ו, כד 166			
יב, ד 164 101			
טז, כח 70			
שמואל א			שמות
ב, ג 153 152	148 123	ג	יב,
ג, ג 247 81	194 65	ל	יד,
	28'ה 135	יא	טו,
	44	יז	טו,
	73	כ	כ,
	148 125 28'ה 78	ג	כב,
	168 150 140 110 79	כ	כג,
מלכים א	158	יט	לג,
י, כח 44	158	ה	לד,
מלכים ב			
ג, כה 231 80			ויקרא
	188	טז	כג,
ישעיה	29'ה 79	ל	טז,
א, ט 149 114 40			
א, יג 217 95			
ה, כד 202 178			
ו, ב 237 215 95'ה 190 83			
ט, ה 235 165			
לח, טז 29'ה 138			
מ, יג 236 214 82			
מה, א 150 52			
נב, ב 152'ה 233			
סג, ט 152			
ירמיה			במדבר
ג, ח 43			י, לו 249
ד, א 95			יב, ו 221 108 85
ו, כט 232 184			יט, ב 122
מט, יט 84			כ, א 137
			לג, לח 137
יחזקאל			דברים
א, יא 85 46			א, א 86
			א, יד 67
			יא, ל 50
			טו, ב 172
			כה, יח 91 76
			כו, ה 248 65
			כח, סא 43
			כט, כ 43
			לג, טז 185
			לד, ה 137

תענית	א, יח 47
ח ע"א 53	מר, כב 101
מגילה	מיכה
יב ע"א 52 150	ד, ח 224 ה'142
חגיגה	מלאכי
ו ע"ב 37 ה'8	ב, טו 47 170
סוטה	תהלים
י ע"ב 105	עג, כד 45
לג ע"ב 50 ה'16	
קידושין	משלי
לג ע"ב 75 ה'22	טו, כד 84
מט ע"א 153	כה, כג 50 ה'16
בבא קמא	איוב
י ע"ב 132	לו, לג 54
יא ע"א 132	
סנהדרין	רות
מד ע"א 49 ה'13	ד, ה 162
קי ע"א 226	
מכות	קהלת
יב ע"א 118 ה'8	י, ו 199 ה'110
הוריות	דניאל
ד ע"א 128 ה'24	ט, כה 52 150
זבחים	שבת
כד ע"ב 127	ו ע"ב 166
	לג ע"א 67 ה'12
מנחות	יומא
מר סוף ע"א - ריש ע"ב 137	גב ע"ב 34 ה'2 113 149 169 ה'73
ערכין	ביצה
לב ע"א 153 ה'55	ג ע"ב 80 149